

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У МЕЖАХ II ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

3. Kyrychenko, S. V. (2013). *Pidvyshchennia ptofesiynoi kvalificatsii pedahoviv dla roboty z obdarovanymy dit'my v Avstraliys'komu Souzi* [Professional development of teachers working with gifted children in Australia]. *Pedagogical Almanac*, vol.19, pp.304–310. [in Ukrainian].
4. Koreshkova, S. P. (2011). *Tendentsii reformuvannia vyshchoi osvity Avstralii* [Reforming tendencies of Australian higher education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. Kirovohrad, 20 p. [in Ukrainian].
5. Semenchenko, T. O. (2013). *Henezys teorii i praktyky pidhoyovky maibutnikh uchyteliv-filolohiv na riznykh etapakh pedahohichnoi osvity Avstralii* [Genesis of theory and practice of initial language teacher education on different stages of Australian teacher education]. *The Means of Educational and Scientific Work*, no. 41, pp.58–67. [in Ukrainian].
6. Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs. (2008, December). *Melbourne Declaration on the Educational Goals for Young Australians*. Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs, 20 p. [in English].
7. Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs. (1999, April). *The Adelaide Declaration on National Goals for Schooling in the Twenty-first Century*. Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs, 3 p. [in English].
8. New South Wales Department of Education and Training. (2005). *“One size doesn't fit all”*. Report of the consultation on future directions for public education and training. New South Wales Department of Education and Training, 300 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.11.2017

УДК 373.015.31:34

Мар'яна Кашук, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У МЕЖАХ II ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті простежено еволюцію мети та завдань правового виховання учнівської молоді у межах другої половини ХХ століття. Визначено мету правового виховання на початку досліджуваного періоду, яка полягала головним чином у формуванні правової культури школярів. У межах 1985 – 1991 рр. мета правового виховання полягала у вихованні школярів у дусі поваги до законів і строгого їх виконання, формування у них розвиненої соціалістичної правосвідомості та підвищення їх соціально-правової активності. Після проголошення незалежності України мета правового виховання зводилася до формування правової культури учнів шляхом накопичення правових знань, формування правових переконань, навичок правомірної поведінки.

Ключові слова: *правове виховання, мета правового виховання, завдання правового виховання, учні.*
Лім. 13.

**Maryana Kashchuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Foreign Languages and Culture of Professional Speech Department
Lviv State University of Internal Affairs**

THE EVOLUTION OF PURPOSE AND TASKS OF LEGAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN IN THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

The evolution of the purpose and tasks of legal education of pupils in the second half of the 20th century, namely, before and after the proclamation of Ukraine's independence is traced in the article. At first, scholars emphasized the general social nature of the purpose of legal education, limiting it only to the formation of the legal culture of schoolchildren. The primary tasks were involvement of the individual in legal knowledge; development of legal awareness, abilities to behave in society and choose the right line of behavior in different life situations; formation of high legal culture and lawful behavior among schoolchildren, which in the long run should become a habit, strong conviction of every person; development of legal consciousness; education of students' sense of respect for the law, rights, readiness to fight offenders and protect public order; development of adolescents' responsible and serious attitude to their actions etc.

In the process of building up social relations in society in 1985–1991, the ultimate goal of legal education was determined, which was the education of schoolchildren in the spirit of respect for the laws and their strict implementation, the formation of their developed socialist legal consciousness and increase of their social and legal activity. Accordingly, the leading tasks of legal education of senior pupils in 1985 – 1991, were as follows: the formation of schoolchildren's respect for law; development in the school youth of legal consciousness; prevention and elimination of offenses among schoolchildren; development of effective forms, methods and

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У МЕЖАХ II ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

means of legal influence on the younger generation; skillful use of legal knowledge and skills acquired by young people in everyday life and social practice; development of social activity of schoolchildren; evaluation of the effectiveness of legal work; justification of ways to improve the legal culture of senior pupils in extracurricular and out-of-school work etc.

The purpose and tasks of legal education of students from 1991, after the proclamation of state independence of Ukraine, have been substantially updated. Thus, the purpose of legal education was to form the legal culture of schoolchildren through the accumulation of legal knowledge, the formation of legal beliefs, attitudes, habits of lawful behavior.

Keywords: *the legal education, the purpose of legal education, the tasks of legal education, the schoolchildren.*

Постановка проблеми. Одним з аспектів усебічного розвитку особистості є висока правова культура, формування якої забезпечується правовим вихованням.

Потреба активізації правового виховання молоді зумовлена такими факторами:

- розбудова правової держави в Україні супроводжується інтенсивним творенням її правової бази, що потребує своєчасного інформування людей про нові правові акти;

- останнім часом сфера правового регулювання поширилася на підлітків з одинадцятирічного віку, що вимагає відповідної правової компетенції неповнолітніх до досягнення цього віку;

- девальвація моральних та загальнолюдських цінностей, зниження життєвого рівня населення спричинюють поширення кримінальних зразків поведінки, які проникають у молодіжне середовище;

- необхідність подолання правового нігілізму серед усіх верств населення, зокрема серед учнівської і студентської молоді.

Ще одним підтвердженням гостроти цієї проблеми є тенденція випереджаючого зростання злочинності неповнолітніх на фоні загальної злочинності [11].

Метою нашого дослідження є простежити еволюцію мети та завдань правового виховання учнівської молоді у межах II половини XX століття, а саме до і після проголошення незалежності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало дослідників намагалися сформулювати мету та завдання правового виховання упродовж II половини XX століття. Серед них: С. Алексєєв, В. Найбич, В. Оксамитний, М. Козюбра, Г. Мінковський, Г. Давидов, П. Елькінд, Л. Нечепоренко, Я. Подоляк, В. Пасинюк, В. Головченко, Г. Неліп, М. Фіцула, М. Щербань та інші.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 50-х років XX століття правове виховання стає важливою складовою цілісного педагогічного процесу, виокремлюється його необхідний науковий інструментарій, здійснюється активна підготовка фахівців до роботи у цій царині тощо. Тогочасні дослідники вперше *роблять спробу*

визначити мету та завдання правового виховання школярів. Так, спершу науковці наголошували на загально соціальному характері мети правового виховання, обмежуючи її лише формуванням правової культури школярів. Першочерговими завданнями при цьому визначалися:

- залучення індивіда до правових знань;

- розвиток правосвідомості, уміння поводитися в суспільстві, обирати правильну лінію поведінки в різних життєвих ситуаціях;

- формування в школярів високої правової культури та правомірної поведінки, що в перспективі має стати звичкою, міцним переконанням кожної людини;

- розвиток правосвідомості;

- виховання в учнів почуття поваги до закону, права, готовності боротися з правопорушниками та охороняти громадський порядок;

- вироблення в підлітків відповідального, серйозного ставлення до своїх учинків, обов'язків перед державою та суспільством;

- прищеплення потреби суворого дотримання законодавства тощо [1; 2; 6].

Для розв'язання перелічених завдань дослідники пропонували такі засоби:

а) правове навчання як обов'язкове програмне засвоєння певних знань (навчальний курс на засадах радянського права в школах, профтехучилищах, технікумах та інших освітніх закладах);

б) правова просвіта засобами масової інформації, а також шляхом самостійного отримання правових знань (лекторії, кінолекторії й університети правових знань, література, мистецтво);

в) власне правове виховання, тобто формування юридично грамотних й усвідомлених умінь та навичок правомірної поведінки (активні форми правотворчої і правозастосовної діяльності в комсомольських оперативних загонах, клубах "Дзержинець", "Зелений патруль" тощо);

г) створення відповідної атмосфери культу законності і правопорядку в сім'ї, в навчальному закладі шляхом підвищення правової культури батьків та педагогів (лекторії і кінолекторії з морально-правової тематики, спеціальні семінари

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У МЕЖАХ ПІ ПІЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

та науково-практичні конференції, курси для педагогів і майстрів виробничого навчання) [8, 5 – 6].

Деякі тогочасні науковці певною мірою звужували *мету правового виховання*. Так, В. Найбич стверджував, що вона полягає у проведенні певної профілактичної роботи серед учнів із метою попередження серед них правопорушень, а також перевиховання порушників навчальної дисципліни і тих школярів, котрі скоїли незначні правопорушення [8, 5 – 6]. Зі свого боку, В. Оксамитний проголошував *найближчою метою правового виховання* підвищення рівня юридичної обізнаності громадян: “Ми прагнемо до того, щоб донести до кожної радянської людини найповнішу інформацію як про її основні права, так і про основні обов’язки перед суспільством” [10, 35].

Отже, окремі науковці звужували завдання правового виховання старшокласників, акцентуючи головне не стільки на оволодінні певним обсягом знань, скільки на вихованні законослужняних учнів та працівників (хоча й цей аспект є важливим, проте не пріоритетним у суспільному співжитті).

У процесі розбудови соціальних стосунків у суспільстві у 1985 – 1991 рр., в роки становлення сучасної української педагогічної думки з питань правового виховання школярів, ще в межах радянського простору викристалізувалася *остаточна мета правового виховання*: “...виховання школярів у дусі поваги до законів і строгого їх виконання, формування у них розвиненої соціалістичної правосвідомості, прищеплення їм навичок правомірної поведінки та підвищення їх соціально-правової активності” [12, 211]. Попри загальну рельєфність та визначеність цього процесу, все ж наголошуємо на надмірній заідеологізованості цілей правового виховання, оскільки вони акцентовані на суспільство саме із соціалістичною ідеологією, а остання не може впливати на закон як такий. Пізніше увага педагогів таки буде звернена власне на закони України як незалежної держави, а не окремої соціалістичної республіки.

Відповідно провідними завданнями правового виховання старшокласників у 1985 – 1991 рр. науковці проголосили:

- формування в учнів поваги до права й закону на рівні особистого переконання;
- становлення у молоді правової свідомості;
- попередження й усунення правопорушень серед школярів;
- розробку ефективних форм, методів та засобів правовиховного впливу на молоде покоління;

- наукове обґрунтування напрямів правової профілактики молодіжних правопорушень;

- уміле використання правових знань і навичок, набутих молоддю в повсякденному житті та суспільній практиці;

- розвиток соціальної активності учнів;

- оцінювання ефективності правовиховної роботи;

- обґрунтування шляхів підвищення правової культури старшокласників у позакласній та позашкільній роботі” [7, 41; 13, 52].

З’ясування цілей правового виховання старшокласників у роботі загальноосвітньої школи дає підстави ученим визначити та обґрунтувати його *функції*: “Своє соціальне призначення воно [виховання] здійснює через основні функції правового впливу на громадські стосунки: регулятивну, що виражається у впорядкуванні громадських стосунків стосовно завдань комуністичного будівництва; охоронну, що полягає у правовій охороні громадських стосунків, відповідно до інтересів комуністичного будівництва, і у витісненні громадських стосунків, що їм не відповідають; виховну, що проявляється у позитивному ідеологічно-правовому нормуванні поведінки громадян, їх вихованні в дусі соціалістичної законності та радянського правопорядку, в сприянні розв’язанню одного найважливішого сучасного завдання – формування нової людини, гідного будівника комунізму” [16, 116].

Аби правове виховання мало системний характер, необхідно дотримуватися послідовності на всіх етапах навчання, враховувати первинну базову інформацію особистості (аудиторії). Вивчення права в школі, технікумі, ВНЗ слід планувати так, щоб не допускати “нашарування” однакової інформації, щоб знову отримані знання на подальших етапах доповнювали, розширювали, а головне – істотно поглиблювали знання, отримані раніше [10, 65].

Важливо, щоб теоретичні знання старшокласників з права сприяли дотриманню ними конкретних норм, могли бути застосовані в їх практичній діяльності з охорони правопорядку, у боротьбі з правопорушеннями.

Разом із бесідами на морально-правові теми доцільно використовувати й інші форми позаурочної роботи із правової просвіти і виховання школярів. Це цикли лекцій, зустрічі учнів з працівниками органів юстиції, суду, прокуратури, МВС; організація шкіл “юного юриста”, проведення тематичних вечорів, конференцій тощо [5, 38].

Керівникам органів народної освіти та шкіл,

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У МЕЖАХ ПІ ПІЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

учителям, класним керівникам слід забезпечити повніше і глибше висвітлення питань держави та права у процесі викладання загальноосвітніх дисциплін і вжити заходів до уведення факультативних занять з основ радянського законодавства в IX – X класах, а також систематично проводити в позакласній роботі з учнями 9 – 10 класів бесіди на морально-правові теми. Працівникам народної освіти разом з органами юстиції необхідно розробити і частіше організувати в школах цикли лекцій, вечори запитань і відповідей, диспути з правових питань [5, 40].

Поінформованість молоді про закон та право, їх глибоке знання старшокласниками приводить, зрештою, до гармонізації суспільного співжиття і створення комфортного клімату у соціумі: “Знання закону може сприяти також суспільно корисній поведінці. Молода людина має знати, наприклад, які дії, згідно із законом, є не злочинними, а, навпаки, нормативно і морально виправданими, відповідно до певної статті Кримінального кодексу, якщо вони здійснені у стані необхідної оборони, тобто при захисті інтересів держави або особистості від суспільно небезпечного посягання шляхом спричинення шкоди нападникові” [16, 119].

Отже, у 1985 – 1990 рр. тривали розробка теоретичної бази правового виховання, подальший розвиток правової педагогіки, безпосередньо пов’язаних із процесами демократизації тогочасного вітчизняного суспільства.

Суттєво оновлюються мета та завдання правового виховання учнів із 1991 року, після проголошення державної незалежності України, коли розвиток національної науки та школи стає офіційним напрямом педагогіки. У цей час створюється національна система освіти з новими структурою та змістом, осмисленням традиційного педагогічного досвіду, феноменів, подій, персоналій, із розкриттям проблем вітчизняного навчально-виховного процесу. Відбувається трансформаційна криза педагогічної науки, яка потребує кардинального реформування та вдосконалення.

Доцільно підкреслити, що велике значення для розвитку правового виховання у навчальних закладах мала ратифікація Україною 27 лютого 1991 року (набула чинності 27 вересня 1991 року) Конвенції про права дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю Організації Об’єднаних Націй 20 листопада 1989 року. Вона стала першим в історії людства міжнародним документом, положення якого охоплюють увесь комплекс

соціально-економічних і громадянських прав дитини. Тобто Конвенція захищає інтереси тих, кому не виповнилося 18 років, від дискримінації, а також проголошує право дитини на: ім’я і набуття громадянства; свободу думки, совісті, віросповідання; охорону здоров’я, освіту; відпочинок, розваги; захист від економічної експлуатації; гуманне ставлення до неї тощо.

Нам видається важливим той факт, що у наукових дослідженнях 90-х рр. ХХ століття простежується виразний підхід до правового виховання як до складової національної освіти. Відповідно до цього й визначається його *мета*, що передбачає формування у школярів правової культури громадянина України. Вона включає: а) свідоме ставлення особи до своїх прав і обов’язків перед суспільством та державою, закріплених у Конституції України; б) глибоку повагу до законів і правил людського співжиття; в) готовність виконувати закріплені в них вимоги, що виражають волю та інтереси народу; г) активну участь в управлінні державними справами; д) рішучу боротьбу з порушниками законів” [14, 271 – 272].

Сучасний дослідник П. Щербань зазначає, що однією з головних цілей національної педагогіки є виховання поваги до Конституції, законодавства, державної символіки; усвідомлення особою взаємозв’язку між ідеями свободи, правами та громадянською відповідальністю [15, 80]. Поряд з іншими громадянськими цінностями науковець визначає ще й такі: пошана до закону; самовідповідальність людини; права особи (на життя, повагу своєї гідності, безпеку, приватну власність тощо); недоторканість особи; право на свободу думки, совісті, релігії, участі в політичному житті; готовність до захисту індивідуальних прав і свобод інших осіб тощо [15, 87].

Зауважимо, що правове виховання ще кілька десятиліть років тому (60 – 80-ті рр. ХХ століття) було спрямоване на забезпечення правомірної поведінки “згори”, тобто поведінки слухняного виконавця. Правове виховання наприкінці ХХ століття – це не контроль над свідомістю учня, а педагогічна та соціально-правова допомога молодій людині в розвитку її творчої індивідуальності, утвердженні її людської гідності, розуміння ролі права як засобу забезпечення її законних інтересів [3, 5].

Аналогічні погляди висловлює й Г. Неліп, наголошуючи, що сьогодні найважливішим завданням правового виховання є формування самосвідомості учнів, їх уміння орієнтуватися в різноманітних соціально-правових ситуаціях і

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У МЕЖАХ II ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

приймати такі рішення, які відповідали б як власним, так і державним інтересам [9, 33].

Цікавими є й теоретичні напрацювання М. Фіцули, котрий дає своє визначення правового виховання, розглядаючи його як самостійний напрям виховання учнів, що включає кілька етапів. У методичному плані важливим є те, що науковець наполягає на проведенні правових робіт у процесі вивчення практично всіх шкільних предметів (правознавства, історії, географії та ін.), а також у позакласній та позашкільній роботі [14, 60 – 61].

Подібний підхід до правового виховання притаманний і дослідниці Л. Нечепоренко, котра визначає його як організаційний системний вплив на свідомість людини. Крім того, авторка увиразнює такі критерії правового виховання як правові знання, правові почуття, правові вміння [6, 162].

Аналіз наявних науково-педагогічних джерел свідчить, що у 90-ті рр. ХХ століття для українських освітян переважна більшість завдань правового виховання учнів залишається традиційною:

- озброєння школярів правовими знаннями;
- виховання у старшокласників правосвідомості та законності;
- попередження правопорушень неповнолітніх тощо.
- Поряд з ними окреслюються й нові завдання правового виховання, зумовлені новим соціальним замовленням:
 - формування у старшокласників правового світогляду;
 - виховання у школярів уміння діяти в рамках закону, правильно реагувати на порушення своїх прав і відстоювати їх;
 - вироблення в учнів уміння правильно застосовувати отримані правові знання та вдосконалювати їх.

Отже, наприкінці ХХ століття у вітчизняному суспільстві більш чітко увиразнилася *мета правового виховання*, що полягає у формуванні правової культури учнів шляхом накопичення правових знань, формування правових переконань, установок, навичок правомірної поведінки [4, 23].

Висновки. Таким чином, у II половині ХХ століття в межах певних періодів чітко простежується становлення мети та завдань правового виховання учнівської молоді. Так, до 1985 року цілі та завдання правового виховання повністю відповідали панівній ідеології вітчизняного суспільства і загальній меті комуністичного виховання молодого покоління.

Однак, незважаючи на це, правове виховання вже пов'язується з формуванням правової свідомості, навичок та звичок правомірної поведінки особистості. Протягом 1985 – 1991 рр., в час послаблення заідеологізованості, правове виховання розглядається як важливий компонент морального, ідейного та громадянського виховання, конкретизуються та вдосконалюються його завдання. Період після 1991 року характеризується активним розвитком правового виховання, визначенням його мети та завдань, що чітко відбивають специфіку правового виховання як самостійного напрямку виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агешин Ю. А. *Правовые знания и культура человека* / Ю. А. Агешин. – М.: Юридическая литература, 1973. – 64 с.
2. Алексеев С. С. *Механизм правового регулирования в социалистическом обществе* / С. С. Алексеев. – М.: Наука, 1966. – 215 с.
3. Головченко В. В. *Правове виховання учнівської молоді: питання методології та методики* / В. В. Головченко. – К.: Укр. Цендосі б.р., 1993. – 137 с.
4. Головченко В. В. *Эффективность правового воспитания: понятие, критерии, методика измерения* / В. В. Головченко. – К.: Наук. думка, 1985. – 128 с.
5. Давыдов Г. П. *Правовое воспитание в системе работы школы* / Г. П. Давыдов Г.П., В. М. Обухов. – М.: Педагогика, 1976. – 48 с.
6. *Классическая педагогика: учебное пособие* / Л. С. Нечепоренко, Я. В. Подоляк, В. Г. Пасинюк. – Х.: Основа, 1998. – 420 с.
7. Миньковский Г. М. *Права и долг молодого гражданина* / Г. М. Миньковский, М. М. Бабаев. – М.: Знание, 1974. – 125 с.
8. Найбич В. И. *Методика правового воспитания молодежи* / В. И. Найбич. – Ленинград: Об-во “Знамя” СРСР, 1977. – 184 с.
9. Неліп Г. *Роль школи і сім'ї у правовому вихованні учнів* / Г. Неліп // *Право України*. – 1993. – № 3 – С. 31 – 33.
10. Оксамытний В. В. *Правовое воспитание – важный фактор формирования социально активной личности* / В. В. Оксамытний. – К.: Наукова думка, 1979. – 74 с.
11. *Правове виховання. Мета, завдання та основні напрями виховання*. Режим доступу: http://www.subject.com.ua/psychology/psyho_pedagog/113.html
12. *Правовое воспитание и социальная активность населения* / под. ред. Н. И. Козюбры. – К.: Наукова думка, 1979. – 327 с.

**ЕВОЛЮЦІЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
У МЕЖАХ ПІ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

13. Роль правового виховання в предупрежденні правонарушень / Под ред. А. В. Мицкевича. – М.: Юрид. лит., 1985. – 328 с.

14. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. [для студентів вищих педагогічних закладів освіти] / М. М. Фіцула. – К.: Вид. центр “Академія”, 2000. – 544 с.

15. Щербань М. Прикладна педагогіка: навчально-методичний посібник / М. Щербань. – К.: Вища школа, 2002. – 215 с.

16. Элькин П. С. Правовое воспитание молодежи / П. С. Элькин // Основы теории и практики общественно-политической работы: методический сборник / под ред. В. П. Рожина, А. Я. Колесникова. – Л., 1981. – С. 96 – 111.

REFERENCES

1. Ageshyn, Yu.A. (1973). *Pravovyye znaniya i kultura cheloveka* [Legal knowledge and the culture of a human]. Moscow: Yuridicheskaya literature, 64 p. [in Russian].

2. Alekseyev, S.S. (1966). *Mekhanizm pravovoho regulirovaniya v sotsialisticheskoy obshchestve* [Mechanisms of legal regulation in socialist society]. Moscow: Nauka, 215 p. [in Russian].

3. Holovchehniko, V.V. (1993). *Pravove vykhovannya uchnivskoyi molodi: pytannya metodolohiyi ta metodyky* [Legal education of school youth: the issues of methodology and methods]. Kyiv: Yur. Tsenssi, 137 p. [in Ukrainian].

4. Holovchehniko, V.V. (1985). *Effektivnost pravovoho vospitaniya: ponyatiye, kriterii, metodika izmereniya* [Efficiency of legal education: concept, criteria, methods of measuring]. Kyiv: Naykova dumka, 128 p. [in Russian].

5. Davydov, H.P. & Obukhov, V.M. (1976). *Pravovoye vospitaniye v sisteme raboty shkoly* [Legal education in the system of school work]. Moscow: Pedagogika, 48 p. [in Russian].

6. Necheporenko, L.S., Podolyak, Ya.V. & Pasynyuk, V.H. (1998). *Klassicheskaya pedagogika: uchebnoye posobiye* [Classical pedagogy: textbook]. Kharkov: Osнова, 420 p. [in Russian].

7. Minkovskiy, H.M. & Babaev, M. M. (1974). *Prava i dolgi molodogo yuzhdanina* [Rights and

obligations of a young citizen]. Moscow: Znaniye, 125 p. [in Russian].

8. Naibich, V.I. (1977). *Metodika pravovoho vospitaniya molodezhi* [Methods of legal education of youth]. Leningrad: Ob-vo “Znamya USSR”, 184 p. [in Russian].

9. Nelip, H. (1993). *Rol shkoly i simiyi u pravovomu vykhovanni uchniv* [The role of school and family in legal education of pupils]. Pravo Ukrainy, no.3, pp. 31–33. [in Ukrainian].

10. Oksamytniy, V.V. (1979). *Pravovoye vospitaniye – vazhnyi faktor formirovaniya sotsialno aktivnoi lichnosti* [Legal education – an important step of forming a socially active personality]. Kyiv: Naukova dumka, 74 p. [in Russian].

11. Pravove vykhovannya. Meta, zavdannya ta ostovni napryamy vykhovannya [Legal education. Purpose, objectives and main tendencies of education]. URL: http://www.subject.com.ua/psychology/psyho_pedagog/113.html [in Ukrainian].

12. Kozyubra, N.I. (Ed.). (1979). *Pravovoye vospitaniye i sotsialnaya aktivnost naseleniya* [Legal education and social activity of population]. Kyiv: Naukova dumka, 327 p. [in Russian].

13. Mitskevich, A.V. (Ed.). (1985). *Rol pravovoho vospitaniya v preduprezhdenii pravonarushenii* [The role of legal education in preventing offences]. Moscow: Yuridicheskaya Literatura, 328 p. [in Russian].

14. Fitsula, M.M. (2000). *Pedahohika: navchalnyi posibnyk (dlya studentiv vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv)* [Pedagogics: textbook (for students of higher pedagogical institutions)]. Kyiv: Publ. centre “Akademiya”, 544 p. [in Ukrainian].

15. Shcherban, M. (2002). *Prykladna pedahohika: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Applied Pedagogics: academic and methodological textbook]. Kyiv: Vyshcha shkola, 215 p. [in Ukrainian].

16. Elkind, P.S. (1981). *Pravovoye vospitaniye molodezhi* [Legal education of youth]. V.P. Rozhin & Kolesnikov, A.Ya. (Eds.), *Osnovy teorii i praktiki obshchestvenno-politicheskoy raboty: metodicheskyy sbornik – Bases of theory and practice of social and political work: methodological collection*. Leningrad, pp. 96–111. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27.12.2017

“Навчання без міркування – даремне, міркування без навчання – небезпечне”.

*Конфуцій
давньокуитайський філософ*

